

Jonáš 2,2-11

1.

Setkáváme se s Jonášem v nejzazším bodě jeho útěku: v hlubinách moře, v útrokách velryby, v propastné tůni, v lůně podsvětí. Je sevřen, obklíčen ze všech stran, „závory země se nad ním zavřely navěky“. Má, co chtěl: utekl. Utekl před Bohem, utekl před lidmi, utekl před sebou; utekl před posláním od Boha, utekl před otázkami druhých, utekl před výčitkami vlastního svědomí. Je sám. A přece nelze mluvit o vítězství, naopak, je na místě mluvit o porážce. Což můžeme vážně tvrdit, že mu jeho útek zdařil? Nekřičí jeho samota prázdnotou? Není tu Bůh přítomen právě svou nepřítomností, nejsou tu přítomni i Ninivští se svými otázkami, neozývá se právě teď jeho stále chlácholené svědomí? V kritickém bodě dochází k zásadnímu obratu: Jonáš mění směr útěku, spíná ruce k modlitbě, utíká se k tomu, od něhož pořád utíkal – ke svému Bohu. Minule jsme přestali na faktu, že se modlil. Dnes upřeme naši pozornost k tomu, co se modlil, k obsahu jeho modlitby. Bude to asi trochu jiná modlitba, než jaké byly modlitby lodníků na bouři zmítané lodí. Ne snad především proto, že by Jonáš byl jiný než oni, jako spíše proto, že jeho Bůh je jiný, než byli jejich bozi. Je-li jiný on, Jonáš, jsou-li modlitby křesťanů jiné než modlitby pohanů, potom jediné jako důsledek skutečnosti, že modlitba vyznavače jiného Boha není samomluvou, nýbrž rozhovorem, v němž *Boží Ty proměňuje naše já*. Tedy: ne že bychom vždy přistupovali k modlitbě podstatně jinak než lidé, kteří se obklopili bohy vlastní výroby. Velmi často se z nás bezbožníků stávají lidé právě nábožnosti až v *proběhu modlitby samé*.

Pochopitelně, že text Jonášovy modlitby není jejím stenogramem. Máme před sebou její stylizaci, nápadně podobnou některým žalmům „z hlubin“. Člověk na dně se nemodlí v rytmičtějších větách chrámové písně. Těžko hledá slova, často ta pravá slova nenachází, nejednou dojde na slova apoštola Pavla, že Duch svatý „přichází na pomoc naší slabosti“, protože my „ani nevíme, jak a za co se modlit, ale sám Duch se za nás přimlouvá nevyslovitelným lkáním“ (Římanům 8,26). Text Jonášovy modlitby je jakýmsi „kontextualizovaným žalmem“, žalmem mimo žaltář, který nám mimo jiné vrhá světlo na zasazení žalmů do života. Žalmy vznikaly v nejrůznějších konkrétních životních situacích, a proto také do nejrůznějších konkrétních životních situací *mluví*. Chrámová píseň není abstraktně chladnou zveršovanou a zhudebněnou dogmatikou. Tepe v ní život jejího autora a ti, kdo ji zpívají, v ní nejednou nacházejí velmi přesně pojmenovaný kus vlastního života.

Formálně se jedná o *píseň děkovnou*, obsahově o *díkuvzdání zachráněného*. „*Hospodin mi odpověděl, Hospodine, tys mě vyslyšel, u Hospodina je spása!*“ – tak znějí počáteční a závěrečná slova. Minulý čas úvodu: „*V soužení jsem volal, z lůna podsvětí jsem volal o pomoc*“, ukazuje, že se jedná o *retrospektivu*, zpětný pohled toho, koho vyvrhla ryba na Hospodinův příkaz ze svých útroby, a který si pak nahoře, na souši, na pevnině, připomíná svou modlitbu „v hlubinách“. Máme tedy před sebou zásadně vzato modlitbu vysvobozeného Jonáše, modlitbu *vyslyšenou*, která je datována nazpět, do situace, v níž Jonáš prosil za záchranu, o vysvobození.

Proč tato antedatice? Dělení modliteb na děkovné a prosebné, po případě ještě přímluvné (rozuměj ve smyslu proseb za druhé, ale existují také díky za druhé, tedy přímluvná děkování) je pouhé papírové schéma, které jen málo odpovídá skutečnému modlitebnímu životu. VLADIMÍR HOLAN kdysi napsal, že „*i děkovná modlitba stále ještě prosí*“ (). U modliteb se, hrůza to vyslovit, nikdy nejedná o čistý žánr. Vedle těchto *literárních* důvodů je ve hře ještě zásadní důvod *věroučné* povahy. Teprve zachráněný člověk je schopen hovořit o své záchraně, teprve ten, kdo byl vyvržen z hlubin, může nahlédnout, v jakých hlubinách do té doby vězel. A neměli bychom zapomínat ani na zřetel *lingvistický*. Jonášova modlitba byla vyslovena a je zapsána jazykem *hebrejským*. Hebrejšтина, biblická

hebrejšтина, to přece víte jako studenti a studentky lépe než já, nezná náš gramatický časový systém, minulost, přítomnost a budoucnost, neřku-li všelijaké ty předpřítomnosti a předminulosti a blízké budoucnosti, v nichž vás honila Milena Přecechtělová a před ní gymnaziální profesori v hodinách latiny a moderních západoevropských jazyků. Jazyk Starého zákona zná jen perfektum a imperfektum, dokonavost a nedokonavost, ne čas, nýbrž vid; převedení do našeho časového systému je vždy věcí překladu. Neumíme-li (dobře) hebrejsky, pak nám nezbyvá, než překládat, vlastně číst překlad. Neměli bychom však přitom zapomínat, že čteme překlad. Nemohu tedy postavit dnešní kázání na svůdné myšlenky, která se tu přímo nabízí: na myšlenky *tří stupňů časových rovin*: tak, že bych vydělil věty, které jsou řečeny v čase minulém (těch je naprostá většina), věty v čase přítomném (trojí konstatování obecného rázu) a věty v čase budoucím (dva sliby). Hebrejské perfektum, dokonavý vid, totiž vyjadřuje jistotu hotovosti – ať už se jedná o minulost nebo o budoucnost. Převedeno z gramatiky do dogmatiky: *Co Hospodin řekl, se jistojistě stane a modlitba nesená plnou důvěrou ve vyslyšení je již vyslyšena*. Ale nyní už konečně k obsahu modlitby v jednotlivostech.

2.

Jonáš se modlí svůj děkovný žalm z hlubin. Obrazy *hloubky* střídají jeden druhý: lůno, podsvětí, hlubiny, srdce moře, propastná tůň, jáma. K nim přistupují metafory *sevření, obklíčení*: „Obklíčil mě proud, všechny tvé příboje, tvá vlnobítí se přese mne převalily, zachvátily mě vody, propastná tůň mě obklíčila, chalupy mě ovinuly hlavu, závory země se nade mnou zavřely“. Subjektivně je toto de profundis pojmenováno jako *sražení a skleslost*. Nejvíc nás ovšem zajímá soud *theologický*. Tu čteme jednak: *Sestoupil jsem, jednak Shodil jsi mě*. Tedy jednou Jonáš vyznává, že si vše zavinil *sám*, podruhé vidí, že ho *Hospodin* vydal následkům jeho scestného jednání, a tak *potrestal*. Svůj pobyt v útrobach ryby si vykládá jako *zapuzení*. Vidíme, že jsme minule nebyli daleko od pravdy, když jsme mluvili o pekle, jakožto místě, kde Bůh není a kde je jeho křičící nepřítomnost prožívána v celé své nahotě. „*Jsem zapuzen, nechceš mě už vidět.*“

V okamžiku, kdy je blízký konci, v nejhlubším bodě, kam lze klesnout, se pojednou ozvou zcela jiné tóny. Jonáš vyznává své provinění, doznává, že ho *Hospodin* po právu zapudil. Jeho smutek ovšem není „zármutkem po způsobu světa“, který působí smrt, nýbrž „zármutkem podle Boží vůle“, která vede k pokání (2. Korintským, 7,10). Není to přirozené zoufání člověka, který byl poražen a kterému nezbyvá, než si to přiznat, po čemž následuje zklamání nad sebou samým, plejáda sebevýčitek a sebetřýznění, střídání deprese a vzdoru, rezignace a titánství, zřeknutí se sebe sama a opojení vlastní tragickou velikostí. Tak by to, mu bylo, kdyby byl Jonáš zahleděn pouze do sebe, kdyby jeho pohled směřoval jen do minulosti. Potom by vskutku už byl *zasvěcencem smrti*. Ale ten, kdo nad sebou nechá platit *Hospodinovy soudy* a kdo jim přitaká, už je obrácen vstříc záchraně, pomoci, vysvobození. Zde platí to, co jsme si již během těchto jonášovských kázání řekli tolikrát a co se nám ještě několikrát připomene: že *Hospodinovy soudy* nejsou jako soudy lidské. „Což si libuji v smrti svévolníka? je výrok Panovníka *Hospodina*. Zdalipak nechci, aby se odvrátil do svých cest a byl živ?“ (Ezechiel 18,28)

Jonášův výhled ven ze sebe je výhled k *Hospodinu*. Ohlíží se po minulosti. Ale ne do minulosti svého útěku, nýbrž k tomu, co tomuto útěku předcházelo. Připomíná si *Hospodina*: „*Tak rád bych zase hleděl na tvůj svatý chrám!*“ Povzdech žízňně po Bohu, strach, že už mohl více nespátřit to, nad co v životě není. A zároveň naděje: ne, to, se nestane, to *Hospodin* nedopustí; neupře přece svou přítomnost tomu, kdo po ní touží jako kající, který poznal, že bez Boha nemůže tí! Palčivá touha po chrámu, po Jeruzalémě, po bohoslužbě, po společenství s Bohem a jeho lidem, po setkání, které dává a obnovuje život: Ano, *chrám je pravým opakem břicha mořské ryby*, tam není nikdo sám, protože tam je *Hospodin* a jeho

slovo, protože tam jsou bratři a jejich jásavý zpěv žalmů. Jonáš náhle vidí, co všechno na svém útěku postrádal! Ne, to není pouhá vzpomínka na dětskou víru, na vůni venkovského kostelíka, na starou melodii vánoční písně, žádné spodní proudy religiozity, i když ani těm není na místě se z principu vysmívat! Vzpomínka na chrám je výhled z temnot podsvětí k samotnému zdroji života.

Nyní jsme už za obrátkou. „*Má modlitba vešla k tobě ve tvůj svatý chrám.*“ „*V soužení jsem volal k Hospodinu, on mi odpověděl. Lůna podsvětí jsem volal o pomoc, a vyslyšel mě.*“ „*Tys však vyrval můj život z jámy, Hospodine, můj Bože:*“ Nyní už nejsou peklem ani břicho mořské ryby, ani hlubiny, protože Jonáš ví, že ani tam není sám. Člověk zahnaný na sám kraj světa a zmítající se na pomezí smrti, je vychvácen z bludného kruhu svého osamění, do temnot proniká stále víc a víc světla, zúžený prostor se rozšiřuje.

V této chvíli Jonáš vysloví soud nad modloslužebnými svévolníky, soud podložený zkušeností, které věru mohl zůstat ušetřen, soud, do něhož samozřejmě zahrnuje i sebe sama: „*Ti, kdo se šalebných preludů drží, o milosrdenství se připravují.*“ A slíbí Hospodinu, svému vysvoboditeli, oběť díkůvzdání, děkovnou oběť. A pak už jen tečka za celou modlitbou, resumé: U Hospodina je spása, v Hospodinu je záchrana a vysvobození, Hospodin pomáhá a zachraňuje, Hospodin vytrhuje z jámy a z lůna podsvětí. „*I rozkázal Hospodin rybě a vyvrhla Jonáše na pevninu.*“

3.

Tady by opět mohl příběh o Jonášovi skončit, a to skončit dobře. A opět platí: Kdybychom jeho autory byli my, kdybychom ho my režirovali, což bohudíky není náš případ. Historie o Jonášovi není jen poučným vyprávěním o tom, jak kající sebehlouběji padlý nemusí ztrácet naději. Ano, poznal, co znamená připravovat se o Boží milosrdenství. Musel postrádat chrám, žít bez Boha a bez lidí v břiše velryby. Ale zapomene teď, proč se propadl tak hluboko? Mají snad Ninivští zůstat připraveni o Boží milosrdenství? Ano, v tomto prorockém jde – u prorocké knihy je to naprostá výjimka – o proroka, o Jonáše. Ale není to kniha individualistická. Jonáš má poznat, že nemůže žít své spasení na úkor Ninive. Strávil tři dny a tři noci v břiše mořské ryby, mezitím na pokraji nebytí. A má za sebou zkušenost vytažení z jámy, které se odehrálo bez jeho spolupráce. Je to jiný Jonáš než ten, který utíkal „ *pryč od Hospodina*“. Je to Jonáš, který se v nouzi nejvyšší utekl k Hospodinu, a ten mu nezůstal dlužen odpověď na jeho prosbu o pomoc. Nyní je na pevnině. Kdesi v dálce, už nikoli *za* Jonášem, nýbrž *před* Jonášem, leží Ninive, město plné bezbožnosti a nemravnosti. S napětím očekáváme, *jak zachráněný odpoví Zachránci na svou záchranu. Amen.*